

Bondeopprøret

Inntektsutvalget for jordbruket

Ved Ola H Grytten

31.12.2021

Høringsuttale til Inntektsutvalget

I dette innspillet ønsker Bondeopprøret å belyse hvilke faktorer vi mener gjør at dagens målemetoder og tallgrunnlag ikke egner seg til å måle inntekt i jordbruket. Det har allerede kommet inn mange gode innspill, som på ulike vis går i dybden på ulike temaer. Dette er gjort av aktører med langt høyere detaljkunnskap eller erfaring med de aktuelle problemstillingene enn oss. I dette innspillet sammenfattes, konkretiseres og nyanseres essensen i mye av det som allerede er spilt inn.

Bondeopprøret mener at inntektene i jordbruket ikke presenteres i tråd med virkeligheten for oss som næringsutøvere. Tallgrunnlaget som brukes har flere feil og mangler. Konsekvensen er at stortinget fatter beslutninger som angår inntekter i jordbruket og matberedskap for det norske folk, uten å kjenne konsekvensen av egen politikk. Finansdepartementet bevilger også penger en ikke vet om treffer med overordna målsetninger. Det har etablert seg en erkjennelse at en er avhengig av at bøndene og berørte parter i jordbruksoppgjørene trenger å ha tillit til tallgrunnlaget, men at tilliten over tid har forsvunnet.

Et samla jordbruk har siste året protestert kraftig på tallmaterialet som brukes i årlig jordbruksforhandlinger. Engasjementet har vært bredt og vel begrunnet. Bondeopprøret ser arbeidet til inntektsutvalget som avgjørende for fremtiden til norsk jordbruk. Vi har tillit til at den prosessen som er satt i gang munner ut i en mer bedriftsøkonomisk tilnærming der fremtidige jordbruksoppgjør forteller noe om faktiske muligheter for inntektsdannelse, fremfor som nå hvor mulighetsrommet som blir beskrevet har en mer teoretisk karakter.

I august ble et utvalg kalt ekspertutvalget, heretter omtalt som inntektsutvalget, satt ned med følgende mandat:

Utvalg som skal vurdere grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter i jordbruket med lønn for arbeidstakerne Fastsatt av Landbruks- og matdepartementet

13. august 2021

I Prop 200 S (2020-2021) om jordbruksoppgjøret i 2021, foreslo regjeringen å sette ned et utvalg som skal vurdere grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter i jordbruket med lønn for arbeidstakerne. Stortinget sluttet seg til forslaget. I proposisjonen heter det at:

"Mandatet til et slikt utvalg bør være å drøfte og klargjøre prinsipper og metoder, samt muligheter og begrensninger, for måling av inntekter for jordbruket som sektor og for bønder som private næringsdrivende, samt grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter med lønn for arbeidstakere."

Konklusjon

Inntektene i jordbruket måles i dag som Vederlag for Arbeid og Egenkapital (VAEK).

Dette er en målemetode som ble etablert i 1993. En tid hvor den viktigste innsatsfaktoren i landbruket var manuelt arbeid. Over tid har en gradvis beveget seg mot et mer mekanisert jordbruk hvor timer og arbeid er byttet mot mekanisering og bundet kapital. Dette bytteforholdet har hatt med seg betydelig binding av kapital, uten at denne kapitalen hverken er gitt en verdi eller avkastning. Dagens system tar ikke inn over seg den økonomiske virkeligheten til den norske bonden, men brukes likevel til å sammenligne landbruket med lønnsinntagere ellers i samfunnet. Det har etter hvert blitt akseptert at det trengs et nytt tallgrunnlag for å kunne sammenligne økonomien til den norske bonden med andre grupper i samfunnet.

Vi våger påstanden at det vil være umulig for noen politikere å legge fram en god jordbrukspolitik uten vesentlige endringer i tallgrunnlaget!

Fullt økonomisk utbytte av fremforhandla jordbruksavtaler har årlig forutsatt effektivisering. Den enkelte bonde må øke produksjonen og/eller produsere på kortere tid for å oppnå inntektsmulighetene skissert i jordbruksavtalen. Økt og mer effektiv produksjon betinger påkostninger og investeringer i produksjonslokaler og utstyr. Mange av disse investeringene er lovpålagte investeringer, og/eller krav fra varemottagere. Når egenkapitalen ikke er anerkjent eller gitt en spesifikk avkastning, er det med dagens tallgrunnlag ikke mulig å finne en god beregning på kostnaden effektiviseringen forutsetter. En konsekvens av dette er at forespeilet inntektsvekst ikke har vært mulig å oppnå hverken for næringa som helhet eller for den enkelte bonde.

Effektivisering og økt produksjonen forutsetter også mer jord- og evt. melkekvote. Dette er kostnader dagens tallgrunnlag utelater i beregning av bondens inntekt. Inntekta blåses dermed opp for oss som næringsutøvere og feilen forsterkes i takt med årlig effektivisering.

Et årsverk i jordbruket er beregnet til 1845 timer. Dette er høyt sammenlignet med andre grupper og er tidligere begrunnet med levekårsfordeler ved å bo på jobben. I dag er drifta ofte spredd over store avstander og driftsenheter. Samtidig har andre yrker i stor grad kuttet i reising til og fra jobb og fått hjemmekontor. Et nyttig perspektiv er at samtidig som bonden slipper å reise til arbeidet, har bonden heller ikke fordelen med å reise fra arbeidet når dagen er slutt.

Dagens jordbruk har økende gjeld. Vi stiller spørsmålsteget ved om renteutgiftene i Totalkalkylen gir et riktig kostnadsbilde for næringa.

Lønnsinntagere i Norge har avtalefestet minimum 2% pensjon betalt fra arbeidsgiver. Selvstendig næringsdrivende må sørge for egen pensjon. Inntektsutvalget må vurdere om bonden skal sammenlignes med lønnsnivå for selvstendig næringsdrivende, eller om det skal beregnes tilsvarende pensjonsrettigheter som lønnsinntager. Dersom det siste alternativet velges vil vi foreslå at dette finansieres utenfor jordbruksavtalen.

Oppsummert tar vi for oss:

- Effektiviseringskrav
- Kapitalavkastning og risiko
- Leiekostnader
- Timeantall i et årsverk
- Renteberegning

- Pensjon
- Viktige prinsipper i videre arbeid
- Måling på nivå
- Effekt av jordbruksfradrag
- Nåverdimodellen
- Oppsummering

Effektiviseringskrav:

Siden dagens beregningsmodell ble tatt i bruk for 3 tiår siden har antall bruk i Norge blitt redusert fra 99.300 i 1989 til 38.600 i 2020. Dette gir et gjennomsnitt på 3% avskalling og/eller effektivisering i 30 år.

Med en relativt stabil totalproduksjon i perioden, med unntak av fjørfe som har økt vesentlig, betyr dette at det har vært gjort enorme utbygginger og investeringer på mange gårder.

Dyrka mark er en minimumsfaktor i norsk jordbruk. Avstand fra fjøs og produktlager øker. Stordriftsfordelene blir i stor grad spist opp av transportulempere og at en har litt jord her og der, nok til at en kan innfri politiske føringer og krav om effektivisering. Jordbruket forholder seg til markedsøkonomiske prinsipper, men til forskjell fra annet næringsliv har vi bindinger som blokkerer vår mulighet til å fase ut den minst lønnsomme delen av drifta. Krav om drift gjør at bonden må drifte også de minst lønnsomme jordlappene og dermed mister muligheten til å fase ut ulønnsomme elementer, eller effektivisere som i andre bransjer. Kostnaden med denne og andre bindinger bør hensyntas og belyses i vurdering av forventet effektivisering i norsk landbruk.

Kapitalavkastning og risiko:

Alt næringsliv og private investeringer/sparing er gjort med en forventning om avkastning. I jordbruket er det også sagt at det SKAL være kapitalavkastning i tillegg til vederlag for arbeid. Det blir bare ikke praktisert. Inntektsutvalget må spesifisere hvor høy avkastningssats som skal benyttes.

Vi gjør oppmerksom på at andre som løser samfunnsoppdrag har spesifiserte satser. Det vil være rimelig å sammenligne dette. (f.eks. Nettselskaper, private barnehager/friskoler)

Det er i jordbruket en betydelig risiko ved å investere. Det er en væravhengig biologisk produksjon som i stor grad krever en arbeidsinnsats langt utover hva som er forsvarlig økonomisk på innleid hjelp. Sykdom eller ulykke på næringsutøver vil være truende for hele familiens økonomiske situasjon og bopel. Et AS som går konkurs mister sine eiendeler, som evt. kan kjøpes tilbake rimelig fra boet. En bonde i et enkeltmannsforetak har gjerne satt inn hele familiens arv og arbeidsinntekter i nytt fjøs eller jord. ALT forsvinner om økonomien og produksjonen ikke blir som planlagt. Dersom bonden av ulike årsaker må selge får bonden mange ganger bare igjen deler av markedsverdi. Samme forholdet er det med nydyrking av jord. Jordbruket er regulert og en sats for kapitalavkastning må derfor defineres. Jordbruket må gis et oppsidepotensiale som pr i dag ikke finnes. Satsen må speile risiko. Det mest nærliggende eksempelet å se til er nettselskapene hvor det tilrettelegges for 8% egenkapitalavkastning. Jordbruket består for det meste av enkeltpersonforetak med bolighus som deler av sikkerheten. I tillegg til andre beskrevne faktorer kan derfor risikoen sies å være høyere for jordbruket enn for eiere av nettselskapene. En sats på 10% kan derfor virke rimelig. Dette er også

omtrentlig avkastning på Oslo børs siste 10 år og representerer et rentenivå som speiler den alternative avkastningen på innskutt kapital i jordbruket.

Bonden får en stor del av inntektene sine fra statlige overføringer. Skal det da forventes at egenkapitalen får en avkastning? Bondeopprøret velger å se dette opp mot næringa som helhet. Det er staten, gjennom årlige jordbruksforhandlinger som definerer oppsiden for jordbruksnæringa som helhet. En må se til annet næringsliv hvor staten er involvert i rammebetingelser.

En avkastning på kapitalen er nødvendig for at næringen kan fornye seg. Det er også andre sektorer som får store statlige overføringer. I 2019 mottok de private barnehagene offentlige tilskudd på til sammen 22,1 milliarder kroner som dekket 86 prosent av driftskostnadene. Foreldrebetaling beløp seg til 3,9 milliarder kroner. Tallene fra SSB viser at overskuddet for private barnehager i 2019 endte på til sammen 1 milliard kroner. Av dette ble 11 prosent overført til eierne som utbytte, mens 66 prosent gikk tilbake til egenkapitalen. (<https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/11-prosent-av-overskuddet-i-barnehager-gikk-til-utbytte>)

Det kan godt hende at private barnehagers avkastning på egenkapital er en betent sammenligning. I 2018 var det politisk diskusjon om dette. BDO laget en rapport for Kunnskapsdepartementet som viste at «egenkapitalavkastningen er stabilt høy, og høyere enn Oslo Børs, til tross for at bransjen kjennetegnes av lav finansiell risiko».

(https://www.regjeringen.no/contentassets/239671d772c2422199d3d5b5fb3b4569/bdo_rapport_ending.pdf)

Det er ikke unaturlig at samfunnet reagerer når private aktører bygger seg opp egenkapital i en økonomi som i stor grad er tilrettelagt av statlige overføringer. Diskusjonen gikk ikke på om det skulle kunne være avkastning på egenkapitalen, men hvor stor den skulle være. Det er i samfunnets interesse at egenkapitalen holdes vedlike på et nivå som gjør at investeringer knyttet til tjenestene samfunnet ønsker, utvikles på en måte som gir det sluttproduktet samfunnet ønsker. Dette er aktuelt enten produktet er barnehageplasser eller trygg, norsk mat.

En annen parallell er friskolene som også mottar stor andel statlig støtte. Her er det gjennom forskrift satt en begrensning i hvor mye godtgjørelsen til egenkapitalen skal være.

Forskrift til friskoleloven § 6-5: Dersom regnskapet et år viser overskudd kan styret fatte vedtak om å disponere inntil 25% av totalt inntektsgrunnlag til skolens egenkapital.

(<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2020-11-23-2476>)

Blant politikerne og i samfunnet er det aksept for at det skal være en avkastning på egenkapitalen, selv om man driver en virksomhet som har høy grad av statlige overføringer.

En kan også velge å sammenligne kapitalavkastningen med andre primærnæringer, f.eks. fiskeri. Vi mener utvalget bør se på hvilken total kapitalavkastning og egenkapitalavkastning som denne næringa oppnår etter at arbeidsvederlaget er beregnet.

Et mer nærliggende eksempel på statlig tilrettelegging for avkastning på kapitalen er nettselskapene. På samme måten som i jordbruket har en her et fritt kostnadsbilde, men låst og fremforhandla inntektsramme. Konesjonsregelverket som omtaler dette er til forveksling nesten likt som for jordbruket. I rundskriv M-3/2002 som styrer konsesjonspriser eiendom og jord i landbruket står det at prisen skal gjøre at gården kan drives med «rimelig avkastning». Det er den nøyaktig samme formuleringen NVE bruker når de setter inntektsrammen til nettselskapene som driver strømmettet i Norge. For nettselskapene tolkes regelverket til å gi åpning for 8% egenkapitalavkastning og 5% på total kapitalen, mens for jordbruket tolkes dette til at kapitalen ikke skal spesifiseres eller tillegges

egen avkastning. Utvalget bes ta prinsipiell stilling til hvordan kapitalen anerkjennes for nettselskapene, men utelates i jordbruket. Det etterlyses at staten arbeider etter et likebehandlingsprinsipp for begge næringer i anerkjennelse av risiko, kapitalbehov og forrentning på denne.

Momenter som påvirker total kapitalavkastningen og egenkapitalavkastningen i jordbruket må beskrives og vurderes i forhold til andre næringer. Utvalget må komme fram til et velbegrunnet rentenivå for disse parameterne. **Vi anbefaler, basert på tidligere argumentasjon at rentesatsen på egenkapitalen i jordbruket settes til 10%.**

Hvordan en setter/beregner total kapitalen er viktig. Bokførte verdier er vesentlig lavere enn gjenanskaffelsesverdi. Beregning av total kapitalen må ta inn dette for å reflektere markedsutviklingen og behovet landbruket har for fremtidige og gjentatte investeringer. Bokførte verdier bør derfor justeres for å hensynta fremtidige investeringer og gjenanskaffelsesverdi. Overordnet forventer en at verdisetting av total kapitalen i jordbruket gjøres likt som i øvrig næringsliv hvor faktiske verdier er representert.

Egenkapital/gjeldsgrad kan beregnes på ulike måter. Driftsgranskingene er en kilde. Utvalget må vurdere om det kortsiktig er mer hensiktsmessig å beregne avkastning på total kapitalen istedenfor egenkapitalen, ettersom en da slipper å ta hensyn til finansieringsmåte. Fremover må en likevel huske på at mens det er et poeng i seg selv å forrente kapitalen, vil en definert egenkapital være avgjørende for å finne den reelle lønnsnivåen i jordbruket. Da forutsettes det at egenkapitalen er trukket ut. Måling på nivå forutsetter at nivået en måler er presist beskrevet. Så fort som mulig må derfor egenkapitalen beregnes, gis forrentning og brukes i nytt tallgrunnlag.

Leiekostnader:

Melkekvotene som i sin tid ble introdusert for å regulere produksjonen har i dag også blitt et verdipapir.

Det er anslått i 2019 at 38% av grunnkvoten i Norge er produsert av andre. Altså bortdisponert.

Jordleie omfatter i dag om lag halvparten av dyrka jord.

Det er ikke lenger riktig å si at dette er et nullsumspill internt i næringa. Oppunder 40% bortdisponert kvotevolum og 50% bortleid jord MÅ inn i beregningen av næringsutøvernes inntekt.

Fra Bondelagets høring om mjølkekvoter i 2019:

Tabell 1. Utvikling i andel av grunnkvote som er bortdisponert, enten utleid eller i samdrift. Kilde Landbruksdirektoratet.

År	Andel av grunnkvoten som er utleid	Andel av grunnkvoten som inngår i samdrift	Total andel som inngår i produksjon på flere kvoter
2009	2,5 %	30,8 %	33,3 %
2010	4,3 %	30,1 %	34,4 %
2011	6,5 %	28,8 %	35,4 %
2012	8,5 %	28,0 %	36,5 %
2013	9,7 %	27,4 %	37,1 %
2014	10,5 %	26,9 %	37,4 %
2015	12,0 %	25,7 %	37,6 %
2016	14,7 %	22,4 %	37,1 %
2017	16,3 %	20,9 %	37,2 %
2018	18,0 %	19,4 %	37,4 %
2019	19,4 %	18,4 %	37,8 %

Timeantall i et årsverk:

Bondeopprøret har arbeidet for å gjøre informasjon om inntekta vår forståelig for folk flest. Da er timelønn best og mest gjenkjennelig. En konsekvens av å se på timebetaling er at vi får fram at ikke alle bruk skal ha betalingsevne som et fulltidsbruk. Den tida som brukes på gården til å produsere mat og holde jorda i hevd må gi mulighet for samme timelønn en oppnår i annet arbeid.

I jordbruket har vi i dag 1845 timer per årsverk.

Et årsverk med 37,5 timer arbeidsuke er 1695 timer.

Et årsverk i turnus er 1568 timer.

Inntektsutvalget må vurdere hvor mange arbeidstimer som skal beregnes i jordbrukets årsverk og ta stilling til om bonden utelukkende har fordeler med å bo på arbeidsplassen. Bonden har grovt sagt summen av ulempene andre bransjer har. Vi har i tillegg turnus året rundt, uten friperiodene.

Bondeopprøret mener 1568 timer i et årsverk i jordbruket er riktig.

Renteberegning:

Renteutgiftene i næringa er i dag veldig komplisert å forstå. Det er realrente som brukes og ikke de faktiske rentekostnadene. Som forklaring på denne bruken av rente skrives den avskrivbare kostprisen opp med KPI. Det er mye av gjeldskostnadene som ikke er relatert til avskrivbare driftsmidler. Så langt vi har undersøkt er det ingen som er «innafor» i dette systemet som klarer å si hvordan dette slår ut. Det i seg selv er en god begrunnelse for å endre dette.

Resultatet på eksisterende metode kan slå begge veier for bonden. Ofte mot.

Bruk av faktiske rentekostnader og fjerning av kostprisoppskrivningen vil være mer korrekt og gjenkjennelig for bonden. Samtidig er det enklere å kommunisere. Metodikken for beregning av renteutgifter må derfor gjennomgås grundig. Et mål bør være at systemet blir transparent, forståelig og sammenlignbart.

Pensjon:

Etter pensjonsreformen er det grunn til å se på hvordan utslagene har blitt for bønder. Investeringer gir dårligere lønnsomhet de første årene og med et system der alle år teller inn på pensjonsgrunnlaget, vil dette trolig gi lavere pensjon enn tidligere system som ga mulighet for å se bort fra perioder med lav inntekt i beregninga.

Inntektsutvalget skal sammenligne inntekter mellom bønder og arbeidstakere. Da er det viktig å ta inn arbeidstakers rettigheter om minimum 2% pensjonssparing. Bønder er selvstendig næringsdrivende. Andre profesjoner med lik selskapsform ligger vesentlig høyere enn lønnsinntekt i Norge, selv etter at pensjonssparing er satt av. Det er altså rom for god pensjonssparing i økonomien for andre selvstendig næringsdrivende, men ikke for jordbruket. Det vil fremover være formålstjenlig å sette lønnsomheten i jordbruket etter at kostnader med pensjonssparing er trukket fra. Alternativt kan det opprettes en statlig direktefinansiering på dette fra finansdepartementet. Da utvalgsleder nylig har vært med i utredning om pensjonsordningene velger vi å ikke belyse temaet nærmere.

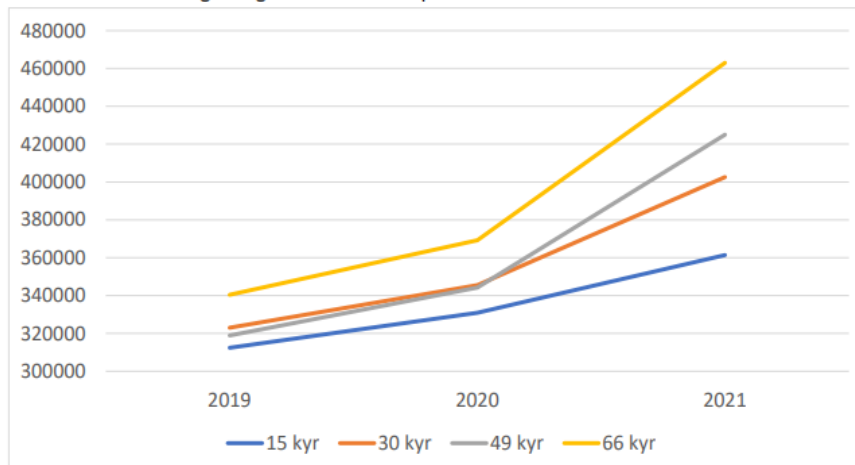
Viktige prinsipper i videre arbeid

Eksempel fra Bondelagets studiehefte. Sammenligning av økonomi på bruk med 15 kyr og 66 kyr:

Det er stordriftsfordeler i produksjonen av jordbruksvarer. Derfor har vi noen tilskuddsordninger som differensieres etter besetningsstørrelse. Det er:

- Driftstilskudd (maks tilskudd ved hhv 5 kyr, 27 geit og 40 ammekyr)
- Tilskudd til små og mellomstore melkebruk (maks tilskudd ved 23 kyr)
- Husdyrtilskudd (trappetrinn med lavere sats etter økende antall dyr). Tak på 530.000 kroner
- Avløsertilskudd ferie og fritid (tak ved 87.800 kroner)

Stordriftsfordeler er også begrunnelsen for tak på tilskudd.

Figur 4 Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital for ulike bruksstørrelser i melkeproduksjonen. 15 kyr=1,75 årsverk, 30 kyr=2 årsverk, 49 kyr=2,4 årsverk, 66 kyr=2,8 årsverk.

At inntektsutviklingen pr årsverk forventes å bli bedre for større melkebruk enn mindre, skyldes høyere melkepris i 2021 som følge av lavere omsetningsavgift (30 øre/l i 2020 ned til 8 øre/l i 2021) og økt etterbetaling (43 øre/l i 2020 opp til 76 øre/l i 2021). Effekten av prisøkning er størst for store bruk, fordi de produserer mer melk (og kjøtt) pr årsverk enn små (blant annet pga ulik teknologi og investeringstidspunkt). Referansebruket med 66 kyr

Bruk med 15 kyr har eiendeler for 2,16 millioner.

Bruk med 66 kyr har 13,22 millioner.

Med en avkastning på 5% av totalkapitalen (som nettselskaper) vil dette utgjøre henholdsvis 108.000kr og 661.000kr.

Per årsverk i produksjonen utgjør dette en kapitalavkastning på 61.700 kr og 236.000 kr.

Vederlag for arbeid per årsverk blir i eksempelet ca. 300.000 kr for 15 kyr og 230.000 kr for 66 kyr.

Et jordbruksoppgjør med høy ramme i 2022 må brukes riktig. Overskrifta i studieheftet og prioritering mellom bruk vil her bli feil uten korrigeret tallgrunnlag! Den overordna forståelse om at stordrift i norsk skala og under norske forhold gir fordeler små bruk ikke har må utredes.

Måling på nivå:

Dette er et punkt beskrevet i detalj i andre høringsinnspill. Vi går derfor ikke i dybden på dette, men legger til den logiske bristen som har vært fremtredende siden innføringen av måling av utvikling. En kan ikke måle utvikling uten å vite fra hvilket nivå! Måling på nivå vil være avgjørende for å sikre tillit og legitimitet i jordbruksforhandlingene.

Nåverdimodellen:

På samme måten som måling på nivå er dette punktet beskrevet i detalj av andre.

Nåverdimodellen er av gode grunner mye brukt i øvrig næringsliv for å se om investeringer er lønnsomme. Landbruket står ovenfor store investeringer fremover. Anerkjente målemetoder bør være et mål i seg selv.

Effekt av jordbruksfradrag

For å kunne måle inntektsnivå mellom jordbrukere og lønnsinntakere er det viktig å hensynta fradrags- og skattemessige forskjeller på inntektene.

I jordbruket beregnes et jordbruksfradrag. Effekten av dette fradraget føres i dag som inntekt i totalkalkylen. I denne bolken tar vi for oss 2 muligheter for å rette i skjevheter i dagens system:

1. Likebehandlingsprinsipp forutsatt fortsatt jordbruksfradrag

Lønnsinntakere har minstefradrag, som er et historisk fradrag for både lønnstagere og pensjonister, der begrunnelsen i større grad er historisk enn reelt begrunnet. Dette skattemessige fradraget må derfor hensyntas i målingen av inntekt mellom jordbrukere og lønnstagere.

Vi erkjenner at minstefradraget er begrunnet i kostnader for å kunne få ei lønnsinntekt, klær, transport utstyr mv. (Jordbrukeren kan fradragsføre slike kostnader i drifta). Vi mener ordningen bør endres slik at verdien av minstefradraget trekkes fra jordbruksfradraget. Når en beregner «lønnsverdien» av jordbruksfradraget bør altså ikke dette gjøres før verdien av minstefradraget er trukket fra. Igjen viser vi til likebehandlingsprinsippet og forventning om gjenkjennbart sammenligningsgrunnlag.

2. Erstatte dagens ordning

Jordbruksfradraget reduserer åpenbart skatten, forutsatt skattbar inntekt hos bonden. Det betyr at en bonde som nettopp har investert i tidsriktig driftsbygning har mye mindre nytte av jordbruksfradraget enn en bonde som f.eks. driver i et båsfjøs. Jordbruksfradraget gir altså insentiv til å IKKE investere, stikk i strid med overordna målsetninger. Videre gir jordbruksfradraget bonden en mulig skatterabatt i dag, men har den ulempe at pensjonsgivende inntekt reduseres og en stiller dårligere i beregning av fremtidig pensjon.

Vi oppfatter effekten av landbruksfradraget dermed som vilkårlig. Det hadde vært mye riktigere og mer treffsikkert å justere opp målprisen eller støtteordninger med «beregnet inntektseffekt» tilsvarende jordbruksfradraget og droppet selve jordbruksfradraget. Da ville alle bønder også fått et høyere pensjonsgrunnlag.

Oppsummering:

Inntektsutvalget har en svært viktig jobb. Det er i stor grad deres vurdering som vil gi føringer for politikk, landets evne til å fø egen befolkning og til å utføre landbruksproduksjon i tiårene som kommer.

Bondeopprøret ønsker med dette dokumentet å peke på de viktigste elementene som må debatteres i utvalget.

Så tidlig som mulig bør det komme en klargjøring av hvilke prinsipper som skal brukes i beregningene.

Vi forstår at dette er et omfattende arbeid og komplett rapport vil ta den tida den trenger.

Ved å avklare prinsipper som skal brukes vil utvalget gi faglag og politikerne bedre verktøy for å lage en god jordbruksavtale. Arbeidet vil være første steg i å gjenopprette tilliten til tallgrunnlaget i jordbruksforhandlingene, og sånn sett tilliten til hele forhandlingsinstituttet.

Inntektsutvalget må våge å være klare på prinsipper og kurs. Selv om kartet ikke er ferdig tegnet, kan vi følge kompasset.

- Problemstillingene vi har belyst i dette dokumentet bør på prinsipielt grunnlag avklares tidlig, f.eks. kostnader til jord- og kvoteleie og kapitalavkastning. Dette vil gi faglagene mulighet for å benytte seg av muligheten gitt i hovedavtalen til å be om nye og kompletterende tall i god tid før forhandlingene våren 2022.
- Alternativt ber vi om at det legges fram en delrapport i god tid før vårens forhandlinger.

En svakhet med dagens avtaleverk er at en forhandler for kommende fremfor inneværende år. I et skiftende marked tilfører dette jordbruket unødvendig risiko. Selv med god økonomi ville det vært problematisk å utsette både inntektsvekst og kostnadskompensasjon et helt år. Bonden kan ikke ta på seg å være «bank» for den norske stat. I all næringsvirksomhet er det et veletablert prinsipp at utgifter og gjeld gjøres opp fortløpende. Bondeopprøret mener et behov for forutsigbarhet og betalingsevne må legges til grunn i denne vurderingen. Det er opplagt lettere å treffe på kalkyler 7 måneder frem i tid fremfor 19 måneder. Vi er derfor tydelig på at en fremover bør forhandle for inneværende år.

Bondeopprøret foreslår avslutningsvis å innføre begrepet «**lønnevne**». Fratrukket avkastning til kapital vil dette gi en mer presis beskrivelse av inntektsmålet.

For Bondeopprøret:

Ola Lie Berthling Husby, Overhalla

Arne Manger, Lesja

Hans Jørgen Boye, Nes Hedmark

Tor Jacob Solberg, Skiptvet

Sven Martin Håland, Figgjo